

Het Groene Strand en het Riviertje

Herstel en reconstructie

FREEK ZWART

In het begin van deze eeuw heeft Staatsbosbeheer het Groene Strand ten nutte gemaakt voor de Terschellingse agrariërs. Daarvoor is de directe invloed van het zeewater buitengesloten en de invloed van het uit de duinen afvloeiende zoete water beperkt. Eind vorig jaar hebben Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat gezamenlijk gezorgd voor het herstel van de basiscondities van de oorspronkelijke en bijzondere situatie. De natuur zelf moet het werk nu afmaken.

Eind vorige eeuw beschreef Frederik Willem van Eeden het Groene Strand in zijn *Botanische Wandelingen*: "Terschelling, augustus 1884. Het Groene Strand is hoogst merkwaardig om z'n plantengroei, het ligt boven volzee en wordt aan de west- en noordzijde beschut door een brede zandplaat, de Noordvaarder. Hier groeit een rijke flora van kleine plantenvormen, waaronder: *Juncus pygmaeus*, *Schoenus nigricans*, de harthoorn (*Plantago coronopus*), rode centauri (*Erythraea*), zandkruid, *Sagina stricta*, duinvlas en duizendgraan. Deze planten vormen een strandweide, waar talrijke schapen en ook ander vee hun voedsel vinden." Enige tijd daarvoor, 1868 - 1869, was de bijzondere begroeiing al opgemerkt door Franciscus Holkema, de eerste onderzoeker die systematisch de vegetatie van de waddeneilanden beschreef. Destijds waren grote delen van het eiland veel schaarser begroeid dan nu, maar op het Groene Strand trof hij minstens 45 plantensoorten aan. Ergens door deze langgerekte laagte, waar de zee bij hoge tijden vrij in- en uit kon stromen liep ook "het Riviertje", de natuurlijke afwatering van de toen veel nattere duinen. Het water hieruit werd

door de bewoners van West-Terschelling wel gebruikt als drinkwater en in droge jaren werd het zelfs "geëxporteerd" naar Harlingen.

Ontginning en verkavelen

In het begin van deze eeuw veranderde de tot dan toe vrijwel natuurlijke situatie ingrijpend. In 1910 werd Staatsbosbeheer verantwoordelijk voor het beheer van de duinen op Terschelling. Deze dienst had wel een beetje oog voor de bijzondere plantengroei, die bestond uit "blauwe grassen en zeggen, kenmerkend voor dit soort terreinen", maar had destijds een geheel andere taak dan tegenwoordig. Woeste gronden en wildernissen moesten ten nutte gemaakt worden. Daarom werd in 1911 dwars door het gebied een dijkje aangelegd, waardoor zout water in het noordelijk deel geen toegang meer had. Tegelijkertijd werd het Riviertje vergraven tot een rechte en diepe sloot voor drainage van het Groene Strand, maar ook voor de afwatering van de toekomstige duinbebossingen. Deze sloot voerde zelfs in de droogste zomers nog (grond)water af. De gemiddelde afvoer bedroeg per jaar ca. 750.000 m³.

Het noordelijk deel van het Groene Strand werd ontgonnen tot grasland door overzanden en ploegen. De kavels werden verpacht aan boeren uit het dorp en ingezaaid met gras- en klaverzaad en haver. De opstandsligger van Staatsbosbeheer vermeldt dat zowel de geploegde als de overzande percelen uitstekend grasland geworden waren. Na de vijftiger jaren liep de belangstelling voor het agrarisch gebruik terug en in de zeventiger jaren was het gehele noordelijk gebied verpacht aan één pachter die er jongvee en paarden liet grazen. Regelmatig werden er delen bemest en gehooïd. Toen deze pacht in de tachtiger jaren eindigde, zette Staatsbosbeheer de extensieve beweiding voort. De bemesting werd gestopt. Door het minder intensieve gebruik kwam er wel meer variatie in de vegetatie, maar tegelijkertijd sloeg een sterke verzuuring toe. Gestreepte witbol en vooral dichte pollen pitrus domineerden nu grote delen van het terrein. De belangrijkste oorzaken hiervan waren verzuring door stagnerend regenwater en invloeden van vroegere cultuurmaatregelen.

Het zuidelijk deel van het Groene Strand werd niet ontgonnen. Daar werd tot op de dag van vandaag een traditionele wijze van begrazing met vee aan de roep (=lang touw) toegepast. Bij extra hoge vloed komt hier ook nog zout water binnen. Door deze combinatie zijn hier nog vitale delen van de vroegere bijzondere vegetaties aanwezig. Met name het dwergbiezenverbond, met soorten als draadgentiaan, dwergbies, dwergbloem en dwergvlas, is van grote betekenis.

De omgeving van het Groene Strand voor de ingreep in 1994 (foto: Henk Wijkhuizen).

Op het Groene Strand wordt de harlekijnorchis gevonden (foto: Cor ter Haaf).

Het wordt weer zoals het was

Terug naar de natuur. Zo zou je de algemene beheersdoelstelling voor de natuurgebieden op Terschelling samen kunnen vatten. Het streven naar meer natuurlijkheid binnen het Waddenzeegebied kan op Groene Strand goed gestalte krijgen. Hierbij dient echter wel rekening gehouden te worden met belangen van zeedefensie en recreatie. Uiteindelijk is voor het herstel van het Groene Strand, uit vier varianten, gekozen voor het maximaal mogelijk herstel van de oorspronkelijke situatie door het zoveel mogelijk terugbrengen van de natuurlijke dynamiek. Dat betekent herstel van de regelmatige overstroming met zeewater in het gehele gebied, herstel van de oorspronkelijke waterhuishouding en herstel van de bodem. Hierbij dienen de veiligheid en de toegankelijkheid van het omliggende gebied te worden gehandhaafd. Er moet een dynamisch open landschap ontstaan, waarin de getijdewerking vanuit de Waddenzee en via een natuurlijke duinbeek afvloeiend zoet water elkaar beïnvloeden. In combinatie met herstel van de bodem en het reliëf zullen veel gradiënten ontstaan tussen zoet, zout, nat en droog. Hierdoor worden nieuwe en veel ruimere mogelijkheden geschapen voor zoute en brakke vegetaties en ook voor van zoet (kalkrijk) grondwater afhankelijke begroeiingen.

Uitvoering

Na uitvoerig vooronderzoek werd in 1996 een uitvoeringsplan opgesteld. In september en oktober van datzelfde jaar zijn de werkzaamheden uitgevoerd. Om maximale invloed van zeewater mogelijk te maken zijn de verharde toegangsweg naar de Noordvaarder (tot 1.20m. +NAP) en een zanddremmel verlaagd. Verderop is het in 1911 aangelegde dijkje geheel afgegraven, vrijwel tot op het oorspronkelijke maaiveld (1.50m. +NAP). De terugslagklep in de afwateringsduiker is verwijderd. Hiermee heeft de Waddenzee weer vrije toegang in het gehele gebied. De overstromingsfrequentie bij de toegangsweg zal circa 65 maal per jaar zijn. Door het verwijderen van het dijkje zal (een deel van) het noordelijk gebied circa 14 tot 20 maal per

jaar overstroomd worden met zeewater.

Om de oorspronkelijke waterhuishouding zo goed mogelijk te herstellen is de afwateringssloot grotendeels gedempt. Hiervoor is materiaal gebruikt dat uit de vroegere ontgraving nog aanwezig was, aangevuld met zand uit het dijkje. Hierbij is rekening houdend met enig inklinken gekozen voor ophoging tot iets boven het (toekomstige) maaiveld. Dit is ook noodzakelijk om erosie van het losse materiaal door afvloeiend oppervlaktewater via de nieuwe stroombedding te voorkomen. Door afplaggen van een in breedte variërende strook (20 tot 50 meter) op de laagste plaatsen (tussen 1.50 en 2.25 +NAP) is de verrijkte en verstoorte bodem en de verruigde begroeiing verwijderd. Hierbij is aansluiting gezocht bij nog in het terrein aanwezige duinrelicten om zoveel mogelijk reliëf en gradiëntsituaties te bewerkstelligen. Hier zijn op uitgebreide schaal gunstige situaties ontstaan voor zeldzame pioniersvegetaties. Door de brede en vlakke "bedding" zoekt het overtollige water uit het duingebied en het binnengestroomde zeewater weer z'n eigen weg naar de Waddenzee.

Toegankelijkheid en veiligheid

Door de verlaagde verharde toegangsweg blijft de Noordvaarder onder normale omstandigheden toegankelijk. Alleen bij een verhoogd tij is de toegang enige tijd (enkele, meestal nachtelijke uren) geblokkeerd. Op de plaats van het dijkje is op het oorspronkelijke maaiveld een voet/ruiterpad van zoden aangelegd. Aan de uiterste noordzijde van het Groene Strand is een nat en 's winters vaak onder water staand voetpad iets omgelegd en verhoogd. Vanaf dit nieuwe pad heeft men nu een goed zicht in de lengterichting van het Riviertje. De gemarkeerde recreatieve wandelroute langs deze punten is gehandhaafd en wellicht iets "avontuurlijker" geworden om en nabij springtij. Ten behoeve van de veiligheid zijn enkele lage punten in een duinenrij opgevuld tot de hoogte van het voormalige dijkje. Om te voorkomen dat zeewater via afwateringssloten bij extreem hoge vloed het bosgebied of de volkstuinjes binnenstroomt zijn op duikers terugslagkleppen geplaatst. Hiermee wordt dezelfde veiligheid geboden als in de voorgaande situatie.

De verharde toegangsweg naar de Noordvaarder wordt verlaagd (foto: Staatsbosbeheer, Freek Zwart).

Voorlichting

Een serieuze complicatie voor het project was de nauwe relatie met de omgeving. Het Groene Strand ligt in de directe omgeving van het dorp West-Terschelling en behoort zo tot het uitloopegebied van de bewoners. Daarnaast vormt het benedenstroomse deel van een afwateringsgebied van ruim 600 hectare met een grote recreatieve betekenis. Ook mag de veiligheid van het omliggende bos en duingebied, waarin onder andere 100 volkstuintjes liggen niet in gevaar komen. En niet in de laatste plaats hebben de eilandbewoners een aangeboren aversie tegen natuurkrachten van zee, zand en water die altijd als vijand gezien zijn. Daarom is veel aandacht aan voorlichting besteed. Hierbij vormden de bewoners van West-Terschelling de belangrijkste doelgroep. Voordat met de uitvoering werd begonnen is in het dorp huis aan huis een folder over het project verspreid. Middels lokale en regionale pers en de lokale kabel-tv zijn de overige eilandbewoners en toeristen geïnformeerd.

Gedurende de uitvoering zijn op drie strategische punten kleine informatie panelen geplaatst. Na het beëindigen van het project is een groter paneel geplaatst dat drie tot vijf jaar gehandhaafd zal worden.

De rode draad bij deze voorlichting was steeds: "Hoe het was, hoe het is, hoe het wordt".

Het resultaat

Door het slechten van een aantal barrières kan zee-water bij een verhoogd springtij weer in het hele gebied vrij in- en uitstromen. Binnen een maand na het gereedkomen van het werk stroomde zout water twee keer door tot ver in het noordelijk deel. Door het dempen van de afwateringssloot steeg de grondwaterstand tot op en lokaal zelfs tot boven het maaiveld. De effecten van verzuring worden hierdoor teruggedrongen. In natte perioden stroomt overtollig regenwater nu via de laagste delen van de afgeplagde "bedding", over een wisselende breedte en met variabele stroomsnelheden, vrij af naar de Waddenzee. Hiermee is de reconstructie van het vroegere Riviertje een feit. Door het afplaggen zijn goede uitgangssituaties ontstaan voor bijzondere plantensoorten. Op kleine plagproeven hebben enkele beoogde soorten zich al gevestigd. Omdat deze situaties nu op ruime schaal gecreëerd zijn, lijken de perspectieven gunstig.

De drainage van een diepe sloot vindt plaats tijdens de realisatie van het natuurontwikkelingsplan (foto: Staatsbosbeheer, Freek Zwart).

Plantensoorten (rode lijst) van het Groene Strand in 1995.

Soort	zuidelijk deel; zout/brak	noordelijk deel zoet
<i>Parnassia</i>	x	x
<i>Dwergvlas</i>	x	
<i>Gewone vleugeltjes bloem</i>	x	x
<i>Zilt torkruid</i>	x	
<i>Dwergbloem</i>	x	
<i>Oeverkruid</i>	x	
<i>Draadgentiaan</i>	x	
<i>Fraai duizend- guldenkruid</i>	x	
<i>Rode ogentroost</i>	x	
<i>Moeraskartelblad</i>		x
<i>Kleine ratelaar</i>	x	
<i>Noordse rus</i>	x	
<i>Rode bies</i>	x	
<i>Stekende bies</i>	x	
<i>Borstelbies</i>	x	x
<i>Armbloemige waterbies</i>	x	x
<i>Dwergzegge</i>	x	x
<i>Harlekijnorchis</i>		x
<i>Moeraswespenorchis</i>		x
<i>Rietorchis</i>		x
<i>Groenknolorchis</i>	x	x
totaal 21 soorten	17	10

Bronnen: Meetkundige Dienst Rijkswaterstaat en Piet Zumkehr

Samenvattend kan gesteld worden dat de basiscondities van een oorspronkelijke en bijzondere situatie in het Waddengebied hersteld zijn. De natuur zelf zal het werk verder moeten afmaken en vorm geven. Met een beetje hulp van paarden en koeien, want het is de bedoeling dat, net als eind vorige eeuw, de begrazing wordt gehandhaafd. Het herstel en reconstructieplan is een samenwerkingsverband tussen Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat.

Freek Zwart is districtsmedewerker bij Staatsbosbeheer op Terschelling.

Literatuur

1. EEDEN, F.W. VAN, (1886), *Onkruid, Botanische Wandelingen*, fotografische heruitgave 1986, Schuyt, Haarlem.
2. HOLKEMA, F. (1870), *De plantengroei der Nederlandse Noordzee-eilanden*, Amsterdam.
3. IWACO, (1995), *Hydrologisch beheer van het bos op West-Terschelling*.
4. TAMMINGA, J.K. EN L.M.L. ZONNEVELD, (1993), *Herstel Groene Strand Terschelling*, rapport Heidemij/LB&P.
5. WESTHOFF, V. EN M.VAN OOSTEN, (1991) *De plantengroei van de Waddeneilanden*. Schoorl.
6. ZUMKEHR, P.J. EN J. PEERENBOOM, (1987), *Vegetatieopnames op het Groene Strand*, intern rapport Staatsbosbeheer.